

MTÜ EESTI VUTT

**Ohustatud tõu
– EESTI VUTT –
geneetiliste ressursside säilitamise
ja tõuaretuse programm
aastateks 2019 - 2023**

SISUKORD

I	Sissejuhatus.....	3
II	Eesti vuti säilitus- ja aretusprogrammi õiguslikud alused.....	3
III	Eesti vuti välimik ja jõudlusandmete kirjeldus.....	4
IV	Eesti vutitõu populatsiooni suurus ja paiknemine.....	4
V	Eesti vutitõu säilitamise ja aretuse eesmärk ning tegevused ohustatud tõu säilitamiseks.....	5
	5.1 Säilitamise eesmärgid.....	5
	5.2 Aretusmeetodid.....	5
VI	Eesti vuti jõudlusnäitajate hindamise kriteeriumid.....	6
VII	Eesti vutitõu propageerimise kord.....	6
VIII	Vutifarmide koostöö.....	6
IX	Aretusvuti põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord.....	7
X	Aretusvuti jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord.....	7
XI	Aretusvuti ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord..	8
XII	Ohustatud tõu – eesti vutt – geneetiliste ressursside säilitamise ja tõuaretuse programmi tööplan.....	8

I SISSEJUHATUS

Eesti vutitõu aretamiseks kulus kümme aastat. Aretustöö toimus Kaarepere Metsakatsejaama Kaiavere vutifarmis aastatel 1977 kuni 1987. Aretustöösse panustasid teadlases koostöös praktikutega.

Aretusmeetodina kasutati ristamist, kus esmalt ristati munatüübiliste jaapani põldvuttide emaslinde lihatüübiliste vaaraovuttidega. Sellele järgnes sisestav ristamine inglise valgete munatüübiliste vuttidega.

Populatsioonisisel selektsioonil loodi 76 eesti vuti munatüübilist ja 52 lihatüübilist perekonda. Samaaegselt toimus ka aretatava vutipopulatsiooni optimaalsete söötmis- ja pidamistingimuste väljaselgitamine.

Kuna 1987. aastaks ületasid eesti vutitõu produktiivsuse näitajad selleaegseid üleliidulisi normatiive, hakati taotlema eesti vutitõu tunnustamist. Autoritunnistus nr 4905 anti välja Agrotööstuskomitee käskkirjaga 09.12.1988.a. Eesti vutitõu autoriteks kinnitati H. Tikk, V. Neps, R. Teinberg ja R. Laur, kaasaitajateks K. Ilmet, V. Tikk, S. Roosipuu, J. Piiri ja M. Kurs.

Koos eesti vutitõu tunnustamisega kinnitati järgmised tõu standardnäitajad:

- täiskasvanud:
  - emasvuti kehamass – 191 g,
  - isasvuti kehamass – 169 g,
- emasvuti keskmine munatoodang – 285 muna aastas,
- tibude kooruvus – 79%,
- noorvuttide säilivus 5-nädalaselt – 99%,
- täiskasvanud vuttide säilivus – 97%,
- söödaväärindus munade tootmisel – 2,62 kg/kg,
- söödaväärindus elusmassi juurdekasvuks – 2,83 kg/kg.

Loetletud kriteeriumite alusel on toimunud edasine eesti vuti aretustöö ja loetletud näitajaid on kasutatud selektsioonipiiride kehtestamisel.

II EESTI VUTI SÄILITUS- JA ARETUSPROGRAMMI ÕIGUSLIKUD ALUSED

2.1 Käesolev programm tugineb ja selle aluseks on:

2.1.1 *Põllumajandusloomade aretuse seadus* (avaldamismärge: RT I, 28.12.2018, 35);

2.1.2 Põllumajandusministri 03.10.2002 määrusega nr 73 kinnitatud *Põllumajandusloomade aretuse eesmärgil pidamiseks ning haudemunade ja ööpäevaste tibude turustamise eesmärgil tootmiseks kasutatava loomakasvatushoone või -rajatise, seal loomade pidamise ning haudemunade ja ööpäevaste tibude tootmise veterinaarnõuded* (avaldamismärge: RT I, 28.06.2014, 131).

III EESTI VUTI VÄLIMIK JA JÕUDLUSNÄITAJATE KIRJELDUS

- 3.1** Eesti vutt on visuaalselt ümarate kehavormidega, kael on lühike, samuti saba. Selg moodustab kuni sabani mõõduka kaare. Sulestiku põhivärvus on tuhmpruunikas; kattesulestikus leidub nii tumedaid kui ka heledamaid sulgi.
- 3.2** Suguline dimorfism sulestiku värvuses avaldub tavaliselt kolme nädala vanustel noorlindudel. Kuni selle ajani ei ole emas- ja isaslinnud visuaalselt eristatavad. Mõnedel isaslindudel kujunevad iseloomulikud täiskasvanud isaste värvusmustrid välja ka hilisemas eas.
- 3.3** Isasvutil on kurgualune ja põsed pruunid, rinnak on ookerpruun, peal on kolm kollakasvalget triipu. Hoosuled on tumepruunid, heledate vöotidega. Jalgade värvus varieerub heledast tumedama hallini. Nokk on mustjaspruun, heledama otsaga, kloaagi ümbruse nahk on heledam, roosaka varjundiga.
- 3.4** Isasvuttidel väljub kloaaginäärme (asetseb lõppsooles) pigistamisel kloaagist valget vahutaolist sekreeti. Kloaagisekreedi ilmnemisel loetakse isasvutt suguküpseks.
- 3.5** Emasvutil on nokaalune ja põsed helehallid, rinnakusulestik on hallikaspruun, tumedate tähnidega. Nokk on hallikaspruun, heledam kui isasvuttidel. Jalgade värvus varieerub heledamast tumedama hallini. Kloaagi ümbruse nahk on sinakashall.
- 3.6** Noorlinnud sarnanevad sulestiku värvuselt kuni kolme nädala vanuseni emaslindudega. Täiskasvanud eesti vutitõu emaslindude kehamass on isasvuttide omast keskmiselt 20% suurem. Suguküpseks loetakse emasvutt 1. muna munemisel.
- 3.7** Eesti vutitõu jõudlusnäitajate piirväärtused:
- Munema hakkamise vanus - 35 – 56 (keskmine 50) päeva
  - Munatoodang aastas - 250 – 350 muna
  - Muna keskmine mass - 13 – 15 g
  - Muna indeks - 70–80%
  - Munakoore paksus - 0,16–0,25 mm
  - Täiskasvanud vuttide kehamass - ♂ 180–260 g; ♀ 240–320 g
  - Vutibroilerite optimaalne lihaks realiseerimise vanus:
    - emaslinnud - 38–42 päeva ja
    - isasvuttidel - 45-50 päeva
  - Tapasaagis - > 64%.

IV EESTI VUTITÕU POPULATSIOONI SUURUS JA PAIKNEMINE

- 4.1** Eesti vutitõu populatsioon oli suurim programmi alguses, 2013. aastal Järveotsa Vutifarm OÜ farmis - 6400 emasvutti ja 860 isasvutti. FIE E. Treieri vutifarmis oli 1100 emasvutti ja 240 isasvutti.
- 4.2** Seisuga 01.12.2018 oli eesti vuti populatsioon Järveotsa Vutifarm OÜ farmis – 7130 emasvutti ja 2264 isasvutti (sugupoolte suhe, ♀:♂ 3,1), ülejäänud eesti vuti populatsioonirakukesed paiknesid väikefarmides.

V EESTI VUTITÕU SÄILITAMISE JA ARETUSE EESMÄRK NING TEGEVUSED OHUSTATUD TÕU SÄILITAMISEKS

5.1 Säilitamise eesmärgid

- 5.1.1 Eesti vuti kasvatamise eesmärk on säilitada ainukest Eestis aretatud linnutõugu tulevastele põlvkondadele. Eesti vutti võib õigustatult lugeda Eesti rahvuslikuks põllumajanduslinnuks, kes on hästi tuntud ka väljaspool vabariiki.
- 5.1.2 Et tõu produktiivsusomadused ei halveneks ning et eesti vutti kasvatavatel farmidel oleks võimalik tõu säilitus- ja aretusöö raames teha õigeid otsuseid, on oluline professionaalsel tasemel jõudluskontrolli toimingute teostamine. Jõudluskontrolli läbiviimine farmis on hädavajalik, et teada farmi vuttide jõudlusvõimet ja teha õigeaegselt vajalikke otsuseid edasise aretustöö läbiviimiseks, tõuaretuse suunamiseks, lindude selektsiooniks.
- 5.1.3 Eesti vutitõug on loodud muna-lihatüübilisena. Aretuslindude valikul ja esmase valikukriteeriumina on arvestatud lindude head munajõudlust, samuti ka lindude kehamassi, sest aretuseks mittevajalikud isaslinnud realiseeriti vutibroileritena.
- 5.1.4 Mitme jõudlusnäitaja järgi (munatoodang ja kehamass) üheaegne selektsioon vähendab paratamatult aretustöö efektiivsust, sest tandemselektsiooni rakendamisel saab jõudlusomadusi parandada ükshaaval ning järjepideva tööna.
- 5.1.5 Et kindlustada tõu säilimine ootamatute olukordade esinemisel (näit. ühe vutifarmi populatsiooni haigestumine või hävimine), on oluline, et eesti vutitõug paikneks mitmes farmis. Üheaegselt mitmes tõufarmis peetavad eesti vuti populatsioonid võimaldavad vältida sugulusaretuse depressiooni, sest säilib võimalus farmide vahel vajadusel tõumaterjali vahetada.
- 5.1.6 Eesti vuti muna- ja lihatüübiliste perekondade kasvatamine võimaldab hoida populatsiooni suhteliselt heterogeensena. See võimaldab vajadusel neid vastastikku aretuses kasutada, mis omakorda aitab vähendada lähissugulusaretuse ohtu.
- 5.1.7 Kõigis tõuvutifarmides on oluline jälgida isas- ja emasvuttide sugupoolte suhet (1♂: 2...5♀), et kindlustada haudemunade saamine ja lindude normaalne reproduktsioon.

5.2 Aretusmeetodid

- 5.2.1 Eesti vutitõu geneetiliste ressursside taastamisel ja vutitõu säilitamiseks on 2001. aastast alates kasutatud puhasaretust. Eesti vutitõu aretuses kasutatakse vuttide valikut sõltumatute selektsioonipiiride järgi, kus igale valikutunnusele kehtestatakse minimaalne nõue (piir).
- 5.2.2 Eesti vutitõu kasvatamisel kasutatakse perekondaretust, kus aretustöö käib vutipõlvkondade lõikes. Aretustöö läbiviimisel rakendatakse tõule kehtestatud jõudlusnäitajate soovitavaid selektsioonipiire (kriteeriume).

VI EESTI VUTI JÕUDLUSNÄITAJATE HINDAMISE KRITEERIUMID

- 6.1** Valikukriteeriumid munajõudluse (munevuse) osas on sarnased nii munatüübilistel (MT) kui lihatüübilistel (LT) vuttidel. Kehamassi osas on valikukriteeriumid munatüübiliste ja lihatüübiliste vuttide osas erinevad.
- 6.2** 2017. aastal on eesti vutitõu jõudusnäitajate hindamisel kasutatud järgmisi alumisi selektsioonipiire:
- prognoositav munatoodang aastas 250 muna (jõudluskontrollialuste vuttide keskmine);
  - muna keskmine mass 13–15 g (kergemaid mune inkubeerimiseks ei kasutata, samuti ei võeta inkubatsiooniks üle 15 g massiga mune);
  - emasvuti kehamass 3 kuu vanuselt 200 g (MT) ja 280 g (LT);
  - isasvuti kehamass 3 kuu vanuselt 180 g (MT) ja 200 g (LT).

Munatoodangu (prognoositava) ja kehamassi osas väiksemate näitajatega vuttidelt (nii emas- kui isasvutid) pärit mune inkubeerimiseks ei kasutata.

- 6.3** Aretustulemuste saavutamiseks kasutatakse:
- aretuslindude märgistamist;
  - vuttide individuaalne ja rühmaviisiline munemiskontrolli;
  - perekodade aretusplaane;
  - individuaalset ja rühmaviisilist emasvuttide paaritamist;
  - aretuslindude sobilikes tingimustes pidamist;
  - normidekohast söötmist;
  - katsetulemuste kohest rakendamist aretustöös.

VII EESTI VUTITÕU PROPAGEERIMISE KORD

- 7.1** Eesti vutitõugu propageeritakse nii Eestis kui väljaspool vabariiki toimuvatel konverentsidel, täiendkoolitustel, näitustel ja messidel.

Eesti vuttide kasvatamist, nende jõudluse ja majanduslikult kasulike omaduste uuringute ja kokkuvõtete tulemused avaldatakse perioodiliselt ajakirjas *Tõuloomakasvatus* ja/või ajalehes *Maaleht*.

- 7.2** Aretus- ja jõudluskontrolli tulemused kantakse ette MTÜ Eesti Vutt iga-aastaselt korralisel üldkoosolekul. Aretustulemused avaldatakse aastaaruandena.

VIII VUTIFARMIDE KOOSTÖÖ

- 8.1** Eesti vutte kasvatavad farmid on huvitatud eelkõige farmi headest majanduslikest tulemustest. Et edukalt vutikasvatusega tegeleda, on farmerite jaoks olulised ja vajalikud asjassepuutuvad nõuanded, mida jagavad nii linnukasvatusspetsialistid kui ka juba kogemustega vutikasvatajad.

- 8.2** MTÜ Eesti Vutt teeb igakülgset koostööd eesti vuti aretustegevusega seotud nii juriidiliste kui füüsiliste isikutega, et tagada ohustatud tõu säilimine. Selleks:

- aidatakse kaasa tõumaterjali müügi vahendamisele;

- vahetatakse ja jagatakse jõudlusandmeid ja muid tõu kasvatamisega seotud kogemusi ja teadmisi;
- korraldatakse ühiseid kohtumisi, seminare, koolitusi;
- sõlmitakse koostööpartneritega eesti vutitõu säilitamise eesmärgile suunatud sellekohaseid lepinguid.

IX ARETUSVUTI PÕLVNEMISE REGISTREERIMISE NING PÕLVNEMISE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE KORD

- 9.1** Aretuslindude põlvnemise kindlakstegemise eesmärgil tuleb farmis vuttide haudemunad koguda, inkubeerida ja kasvatada linnud põlvkonniti ja perekonniti. Iga vutipõlvkond puurides tuleb märgistada nii, et vastavad linnud oleks võimalik tuvastada.
- 9.2** Alates 35 päeva vanuselt peavad individuaalsesse jõudluskontrolli minevad linnud olema märgistatud vähemalt ühe jalarõngaga või tiivanumbriga (oleneb meetodist), kus rõnga värvus tähistab vuti põlvkonda ja tiivanumber on kordumatu. Rühmaviisilise munemiskontrolli puhul paigutatakse emas-ja isasvutid märgistatud puuridesse sugupoolte suhtega 1♂ 2..5♀ kohta.
- 9.3** Eesti vuti põlvnemise õigsuse kontrollimise kord toimub vastavalt aretusvuti põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise korrale (eesti vuttide jõudluskontrolli kord).
- 9.4** Põlvnemise õigsust kontrollitakse jõudlusandmete algdokumentide ja farmis tegelikult vastavates puurides olevate vuttide võrdlemise teel.
- 9.5** Jõudlusandmete koguja vastutab vuttide märgistamise, algandmete registreerimise ja nende õigsuse ees. Algandmeid säilitatakse 3 aastat.
- 9.6** MTÜ Eesti Vutt, kui jõudluskontrolli läbiviija kogub jõudlusandmeid ja väljastab põlvnemistunnistused.
- 9.7** MTÜ Eesti Vutt vastutab põlvnemistunnistuste õigsuse eest ja jõudlusandmete koguja koolituse ja neile tunnistuse väljastamise eest.

X ARETUSVUTI JÕUDLUSANDMETE JA GENEETILISE VÄÄRTUSE HINDAMISTULEMUSTE KASUTAMISE KORD

- 10.1** Eesti vuti aretustulemuste kasutamise kord lähtub *Põllumajandusloomade aretuse seaduse* vastavatest sätetest. Eesti vutitõu jõudlusandmeid kasutatakse vastavalt aretus ja säilitusprogrammi põhimõtetele.
- 10.2** Iga programmiaasta järgselt koostab jõudluskontrolli spetsialist aruanded iga jõudluskontrollis oleva farmi- ja populatsiooni põhiselt. Antud programmiaasta kokkuvõt(t)e(d) edastatakse jõudluskontrollis osalenud farmi(de)le.

Jõudlusandmete avalikustamine toimub kokkuleppel jõudluskontrollis osaleva –farmi ja jõudluskontrolli läbiviijaga.

XI ARETUSVUTI JA ARETUSMATERJALI ARETUSEKS SOBIVAKS TUNNISTAMISE KORD

- 11.1** Individuaalsesse munajõudluskontrolli valitakse jõudluskontrolli spetsialisti ja farmi jõudlusandmete koguja poolt noorvutid nende 35 päeva vanuselt. Aretusmaterjali (noorvuttide) valik toimub lindlas, kus nad üles kasvatati.
- 11.2** Noorvuttide valiku kriteeriumid on järgmised:
- 1) kehamass 35 päeva vanuselt (kui noorvutid kaalutakse) peab vastama tõu miinimumnõuetele (♂ 160g ja ♀ 165g);
  - 2) peavad olema aktiivsed, liikuvad;
  - 3) tõule ja sugupoolele iseloomuliku värvusega;
  - 4) terved, ilma eksterjööri vigadeta;
  - 5) päritolu (vanemate põlvkond) peab olema tuvastatav eesti vuttide põlvkondade arvestuslehel.
- 11.3** Aretusvutil (emas- kui isaslind) peab olema registreeritud põlvnemine vastavalt aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale.

XII OHUSTATUD TÕU – EESTI VUTT – GENEETILISTE RESSURSSIDE SÄILITAMISE JA TÕUARETUSE PROGRAMMI TÖÖPLAAN

Aastateks 2019 kuni 2023 (ka). a

1. Vutipõlvkondade F30 ... F35 individuaalne jõudluskontroll aastatel 2018 – 2023. Jõudluskontrolli paigutatakse kummastki perest (perikond 4 ja 8) 100 emas- ja 100 isasvutti.
2. Kõrgaretuskarja (eliitkarja) moodustamine aastatel 2019-2022.
3. Eesi vutibroilerite lihajõudluse uuringud: katsetapmised.
4. Soovitused standardi koostamiseks eesti vutitõu geneetilise potentsiaali säilitamiseks ja suurendamiseks, 2023.a.

Märkus: tööplaanist tulenevalt suureneb oluliselt jõudluskontrolli ja kogu aretustöö maht. Lisanduvad selektsioonihautamine ja valitud emas- ja isasvuttide järglaste eraldi (puurides) üleskasvatamine. Eeltoodud aretusvõtete lisandumine eeldab ka vuttide eraldi märgistamist (tiivanumbritega või lisarõngaga) ja vastavate aretuskirjete pidamist.

Käesolev *Ohustatud tõu – eesti vutt – geneetiliste ressursside säilitamise ja tõuaretuse programm aastateks 2019 – 2023* on vastu võetud MTÜ Eesti Vutt juhatuse 12. detsembri 2018 otsusega.